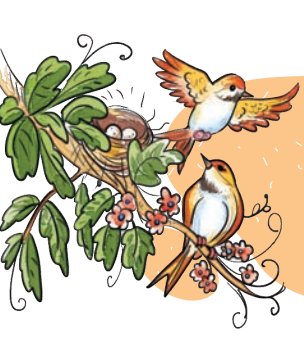

परिशिष्टम् ३ धातुरूपाणि

0872CH16

परस्मैपदम्

लट्-लकारः (वर्तमानकालः)

‘भू’-धातुः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवति	भवतः	भवन्ति	प्रथमपुरुषः	सः भवति	तौ भवतः	ते भवन्ति
मध्यमपुरुषः	भवसि	भवथः	भवथ	मध्यमपुरुषः	त्वं भवसि	युवां भवथः	यूयं भवथ
उत्तमपुरुषः	भवामि	भवावः	भवामः	उत्तमपुरुषः	अहं भवामि	आवां भवावः	वयं भवामः

‘गम्’-धातुः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	गच्छति	गच्छतः	गच्छन्ति
मध्यमपुरुषः	गच्छसि	गच्छथः	गच्छथ
उत्तमपुरुषः	गच्छामि	गच्छावः	गच्छामः

‘पा’-धातुः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पिबति	पिबतः	पिबन्ति
मध्यमपुरुषः	पिबसि	पिबथः	पिबथ
उत्तमपुरुषः	पिबामि	पिबावः	पिबामः

‘नी’-धातुः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	नयति	नयतः	नयन्ति
मध्यमपुरुषः	नयसि	नयथः	नयथ
उत्तमपुरुषः	नयामि	नयावः	नयामः

‘स्था’-धातुः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	तिष्ठति	तिष्ठतः	तिष्ठन्ति
मध्यमपुरुषः	तिष्ठसि	तिष्ठथः	तिष्ठथ
उत्तमपुरुषः	तिष्ठामि	तिष्ठावः	तिष्ठामः

‘दृश्’-धातुः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पश्यति	पश्यतः	पश्यन्ति
मध्यमपुरुषः	पश्यसि	पश्यथः	पश्यथ
उत्तमपुरुषः	पश्यामि	पश्यावः	पश्यामः

‘इष्’-धातुः

पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	इच्छति	इच्छतः	इच्छन्ति
मध्यमपुरुषः	इच्छसि	इच्छथः	इच्छथ
उत्तमपुरुषः	इच्छामि	इच्छावः	इच्छामः

लृट्-लकारः (भविष्यत्कालः)

‘भू’-धातुः				‘गम्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भविष्यति	भविष्यतः	भविष्यन्ति	प्रथमपुरुषः	गमिष्यति	गमिष्यतः	गमिष्यन्ति
मध्यमपुरुषः	भविष्यसि	भविष्यथः	भविष्यथ	मध्यमपुरुषः	गमिष्यसि	गमिष्यथः	गमिष्यथ
उत्तमपुरुषः	भविष्यामि	भविष्यावः	भविष्यामः	उत्तमपुरुषः	गमिष्यामि	गमिष्यावः	गमिष्यामः

‘पा’-धातुः				‘नी’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पास्यति	पास्यतः	पास्यन्ति	प्रथमपुरुषः	नेष्यति	नेष्यतः	नेष्यन्ति
मध्यमपुरुषः	पास्यसि	पास्यथः	पास्यथ	मध्यमपुरुषः	नेष्यसि	नेष्यथः	नेष्यथ
उत्तमपुरुषः	पास्यामि	पास्यावः	पास्यामः	उत्तमपुरुषः	नेष्यामि	नेष्यावः	नेष्यामः

‘स्था’-धातुः				‘दृश्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	स्थास्यति	स्थास्यतः	स्थास्यन्ति	प्रथमपुरुषः	द्रक्ष्यति	द्रक्ष्यतः	द्रक्ष्यन्ति
मध्यमपुरुषः	स्थास्यसि	स्थास्यथः	स्थास्यथ	मध्यमपुरुषः	द्रक्ष्यसि	द्रक्ष्यथः	द्रक्ष्यथ
उत्तमपुरुषः	स्थास्यामि	स्थास्यावः	स्थास्यामः	उत्तमपुरुषः	द्रक्ष्यामि	द्रक्ष्यावः	द्रक्ष्यामः

‘इष्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	एषिष्यति	एषिष्यतः	एषिष्यन्ति
मध्यमपुरुषः	एषिष्यसि	एषिष्यथः	एषिष्यथ
उत्तमपुरुषः	एषिष्यामि	एषिष्यावः	एषिष्यामः

लङ्-लकारः (भूतकालः)

‘भू’-धातुः				‘गम्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अभवत्	अभवताम्	अभवन्	प्रथमपुरुषः	अगच्छत्	अगच्छताम्	अगच्छन्
मध्यमपुरुषः	अभवः	अभवतम्	अभवत	मध्यमपुरुषः	अगच्छः	अगच्छतम्	अगच्छत
उत्तमपुरुषः	अभवम्	अभवाव	अभवाम	उत्तमपुरुषः	अगच्छम्	अगच्छाव	अगच्छाम

‘पा’-धातुः				‘नी’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अपिबत्	अपिबताम्	अपिबन्	प्रथमपुरुषः	अनयत्	अनयताम्	अनयन्
मध्यमपुरुषः	अपिबः	अपिबतम्	अपिबत	मध्यमपुरुषः	अनयः	अनयतम्	अनयत
उत्तमपुरुषः	अपिबम्	अपिबाव	अपिबाम	उत्तमपुरुषः	अनयम्	अनयाव	अनयाम

‘स्था’-धातुः				‘दृश्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	अतिष्ठत्	अतिष्ठताम्	अतिष्ठन्	प्रथमपुरुषः	अपश्यत्	अपश्यताम्	अपश्यन्
मध्यमपुरुषः	अतिष्ठः	अतिष्ठतम्	अतिष्ठत	मध्यमपुरुषः	अपश्यः	अपश्यतम्	अपश्यत
उत्तमपुरुषः	अतिष्ठम्	अतिष्ठाव	अतिष्ठाम	उत्तमपुरुषः	अपश्यम्	अपश्याव	अपश्याम

‘इष्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	ऐच्छत्	ऐच्छताम्	ऐच्छन्
मध्यमपुरुषः	ऐच्छः	ऐच्छतम्	ऐच्छत
उत्तमपुरुषः	ऐच्छम्	ऐच्छाव	ऐच्छाम

(ग) धातुरूपाणि

175

लोट्-लकारः (आज्ञार्थकः)

‘भू’-धातुः				‘गम्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवतु	भवताम्	भवन्तु	प्रथमपुरुषः	गच्छतु	गच्छताम्	गच्छन्तु
मध्यमपुरुषः	भव	भवतम्	भवत	मध्यमपुरुषः	गच्छ	गच्छतम्	गच्छत
उत्तमपुरुषः	भवानि	भवाव	भवाम	उत्तमपुरुषः	गच्छानि	गच्छाव	गच्छाम

‘पा’-धातुः				‘नी’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पिबतु	पिबताम्	पिबन्तु	प्रथमपुरुषः	नयतु	नयताम्	नयन्तु
मध्यमपुरुषः	पिब	पिबतम्	पिबत	मध्यमपुरुषः	नय	नयतम्	नयत
उत्तमपुरुषः	पिबानि	पिबाव	पिबाम	उत्तमपुरुषः	नयानि	नयाव	नयाम

‘स्था’-धातुः				‘दृश्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	तिष्ठतु	तिष्ठताम्	तिष्ठन्तु	प्रथमपुरुषः	पश्यतु	पश्यताम्	पश्यन्तु
मध्यमपुरुषः	तिष्ठ	तिष्ठतम्	तिष्ठत	मध्यमपुरुषः	पश्य	पश्यतम्	पश्यत
उत्तमपुरुषः	तिष्ठानि	तिष्ठाव	तिष्ठाम	उत्तमपुरुषः	पश्यानि	पश्याव	पश्याम

‘इष्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	इच्छतु	इच्छताम्	इच्छन्तु
मध्यमपुरुषः	इच्छ	इच्छतम्	इच्छत
उत्तमपुरुषः	इच्छानि	इच्छाव	इच्छाम

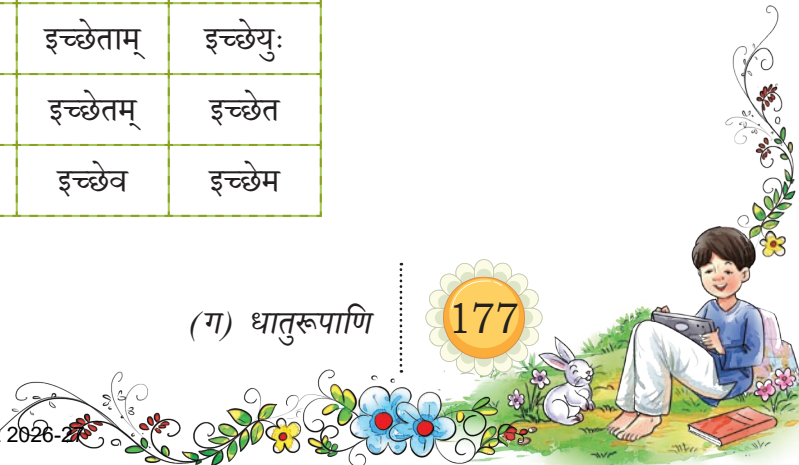
विधिलिङ्-लकारः (विध्यर्थकः)

‘भू’-धातुः				‘गम्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	भवेत्	भवेताम्	भवेयुः	प्रथमपुरुषः	गच्छेत्	गच्छेताम्	गच्छेयुः
मध्यमपुरुषः	भवेः	भवेतम्	भवेत	मध्यमपुरुषः	गच्छेः	गच्छेतम्	गच्छेत
उत्तमपुरुषः	भवेयम्	भवेव	भवेम	उत्तमपुरुषः	गच्छेयम्	गच्छेव	गच्छेम

‘पा’-धातुः				‘नी’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	पिबेत्	पिबेताम्	पिबेयुः	प्रथमपुरुषः	नयेत्	नयेताम्	नयेयुः
मध्यमपुरुषः	पिबेः	पिबेतम्	पिबेत	मध्यमपुरुषः	नयेः	नयेतम्	नयेत
उत्तमपुरुषः	पिबेयम्	पिबेव	पिबेम	उत्तमपुरुषः	नयेयम्	नयेव	नयेम

‘स्था’-धातुः				‘दृश्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	तिष्ठेत्	तिष्ठेताम्	तिष्ठेयुः	प्रथमपुरुषः	पश्येत्	पश्येताम्	पश्येयुः
मध्यमपुरुषः	तिष्ठेः	तिष्ठेतम्	तिष्ठेत	मध्यमपुरुषः	पश्येः	पश्येतम्	पश्येत
उत्तमपुरुषः	तिष्ठेयम्	तिष्ठेव	तिष्ठेम	उत्तमपुरुषः	पश्येयम्	पश्येव	पश्येम

‘इष्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	इच्छेत्	इच्छेताम्	इच्छेयुः
मध्यमपुरुषः	इच्छेः	इच्छेतम्	इच्छेत
उत्तमपुरुषः	इच्छेयम्	इच्छेव	इच्छेम

आत्मनेपदम्

लट्-लकारः (वर्तमानकालः)

‘सेव्’-धातुः							
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	सेवते	सेवेते	सेवन्ते	प्रथमपुरुषः	सः सेवते	तौ सेवेते	ते सेवन्ते
मध्यमपुरुषः	सेवसे	सेवेथे	सेवध्वे	मध्यमपुरुषः	त्वं सेवसे	युवां सेवेथे	यूयं सेवध्वे
उत्तमपुरुषः	सेवे	सेवावहे	सेवामहे	उत्तमपुरुषः	अहं सेवे	आवां सेवावहे	वयं सेवामहे

‘लभ्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	लभते	लभेते	लभन्ते
मध्यमपुरुषः	लभसे	लभेथे	लभध्वे
उत्तमपुरुषः	लभे	लभावहे	लभामहे

लृट्-लकारः (भविष्यत्कालः)

‘सेव्’-धातुः				‘लभ्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	सेविष्यते	सेविष्येते	सेविष्यन्ते	प्रथमपुरुषः	लप्स्यते	लप्स्येते	लप्स्यन्ते
मध्यमपुरुषः	सेविष्यसे	सेविष्येथे	सेविष्यध्वे	मध्यमपुरुषः	लप्स्यसे	लप्स्येथे	लप्स्यध्वे
उत्तमपुरुषः	सेविष्ये	सेविष्यावहे	सेविष्यामहे	उत्तमपुरुषः	लप्स्ये	लप्स्यावहे	लप्स्यामहे

लङ्-लकार: (भूतकालः)

‘सेव्’-धातुः				‘लभ्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	असेवत	असेवेताम्	असेवन्त	प्रथमपुरुषः	अलभत	अलभेताम्	अलभन्त
मध्यमपुरुषः	असेवथाः	असेवेथाम्	असेवध्वम्	मध्यमपुरुषः	अलभथाः	अलभेथाम्	अलभध्वम्
उत्तमपुरुषः	असेवे	असेवावहि	असेवामहि	उत्तमपुरुषः	अलभे	अलभावहि	अलभामहि

लोट्-लकार: (आज्ञार्थकः)

‘सेव्’-धातुः				‘लभ्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	सेवताम्	सेवेताम्	सेवन्ताम्	प्रथमपुरुषः	लभताम्	लभेताम्	लभन्ताम्
मध्यमपुरुषः	सेवस्व	सेवेथाम्	सेवध्वम्	मध्यमपुरुषः	लभस्व	लभेथाम्	लभध्वम्
उत्तमपुरुषः	सेवै	सेवावहै	सेवामहै	उत्तमपुरुषः	लभै	लभावहै	लभामहै

विधिलिङ्-लकार: (विध्यर्थकः)

‘सेव्’-धातुः				‘लभ्’-धातुः			
पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमपुरुषः	सेवेत	सेवेयाताम्	सेवेरन्	प्रथमपुरुषः	लभेत	लभेयाताम्	लभेरन्
मध्यमपुरुषः	सेवेथाः	सेवेयाथाम्	सेवेध्वम्	मध्यमपुरुषः	लभेथाः	लभेयाथाम्	लभेध्वम्
उत्तमपुरुषः	सेवेय	सेवेवहि	सेवेमहि	उत्तमपुरुषः	लभेय	लभेवहि	लभेमहि

टिप्पणी

© NCERT
not to be republished

